

Ks. dr hab. Zbigniew ZAREMBSKI, prof. UMK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Teologiczny – Katedra Teologii Praktycznej

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr. lic. Roberta Sadlaka pt. „ZADANIA KATOLIKÓW ŚWIECKICH W PORZĄDKU DOCZESNYM W ŚWIETLE WSPÓŁCZESNEGO NAUCZANIA KOŚCIOŁA. STUDIUM TEOLOGICZNOPASTORALNE”, napisanej pod kierunkiem o. dr. hab. Marka Fiałkowskiego OFMConv, Lublin 2017, ss. 286..

Według II Soboru Watykańskiego świeccy to ludzie ochrzczeni, którzy przez chrzest zostali wszczępieni w Chrystusa i stali się członkami Kościoła – Wspólnoty. Na mocy przyjętego sakramentu chrztu uczestniczą oni w sposób sobie właściwy w prorockim, kapłańskim i królewskim urzędzie Jezusa Chrystusa. Specyficznym jednak ich zadaniem z tytułu właściwego im powołania jest, jak naucza Sobór, „szukanie królestwa Bożego przez zajmowanie się sprawami świeckimi i kierowanie nimi po myśli Bożej. Żyją oni [bowiem] w świecie, to znaczy pośród wszystkich razem i poszczególnych spraw i zadań świata, i w zwyczajnych warunkach życia rodzinnego i społecznego, z których utkana jest ich egzystencja. [To] tam powołuje ich Bóg, aby pełniąc właściwą sobie misję, kierowani duchem ewangelicznym, jak zaczynem, od wewnątrz niejako przyczyniali się do uświęcania świata, i tak przede wszystkim świadectwem życia, promieniując wiarą, nadzieją i miłością, ukazywali innym Chrystusa” (KK 31).

Tak więc szczególnym zadaniem katolików świeckich jest kierowanie sprawami doczesnymi, a zwłaszcza przenikanie ich duchem Ewangelii i troską o to, aby rozwijały się one po myśli Chrystusa oraz służyły chwale Bożej. Rola świeckich katolików nie może być pominięta zwłaszcza dzisiaj, kiedy mamy do czynienia z licznymi procesami wymierzonymi przeciwko wartościom chrześcijańskim i wierze katolickiej, stąd też należy podejmować wielorakie działania zwłaszcza te, mające na celu umacnianie wiernych świeckich i ich formację do pełnienia powierzonej im misji we współczesnym świecie.

Dlatego dobrze się stało, że ks. mgr lic. Robert Sadlak podjął się opracowania rozprawy doktorskiej zatytułowanej „Zadania katolików świeckich w porządku doczesnym w świetle współczesnego nauczania Kościoła. Studium teologicznopastoralne” napisanej na seminarium z teologii pastoralnej ogólnej pod kierunkiem o. dra hab. Marka Fiałkowskiego OFMConv. W tym miejscu pragnę również wyrazić zadowolenie z otrzymanej do recenzji dysertacji doktorskiej, która zawiera wszystko, co być powinno w tego typu opracowaniach i odznacza się wysokim poziomem naukowości. Jest to z pewnością efekt rzetelnej pracy jej Autora, ale i zasługa Ojca Promotora, którego wkład i troska o jakość dzieła odczuwalne są bardzo wyraźnie.

Niniejsza recenzja składa się z następujących części: 1. Ocena tematu i problemu badawczego rozprawy doktorskiej; 2. Ocena struktury i strony merytorycznej pracy; 3. Ocena strony formalnej pracy; 4. Postawienie problemu do dyskusji na obronie publicznej; 5. Wniosek końcowy.

1. Ocena tematu pracy i problemu badawczego rozprawy

Temat recenzowanej rozprawy „Zadania katolików świeckich w porządku doczesnym w świetle współczesnego nauczania Kościoła. Studium teologicznopastoralne” jest nie tylko poprawnie sformułowany ale także jest ciekawy i aktualny. Stąd jego wybór i realizacja zasługuje na pochwałę i uznanie.

Podobnie, jak temat rozprawy tak i podjęta problematyka stanowi ważne w sferze naukowych dociekań zagadnienie zwłaszcza w obszarze prowadzonych badań z teologii pastoralnej i realizowanego duszpasterstwa na rzecz osób świeckich, którzy stanowią aż 99% wszystkich członków Kościoła. Według Doktoranta zasadniczym celem pracy jest „próba całościowego ukazania zadań katolików świeckich w porządku doczesnym w świetle współczesnego nauczania Kościoła” (s. 8). Problem pracy Autor ujął w postaci słusznie postawionego pytania: „jakie zadania w porządku doczesnym stoją przed katolikami świeckimi?” (s. 8). Sprawą oczywistą dla Doktoranta jest, że apostołstwo osób świeckich winno być ukierunkowane na przenikalnie środowiska ich życia, pracy zawodowej, rozrywki, grup sąsiedzkich i koleżeńskich duchem chrześcijańskim. Chodzi przecież o to, aby osoby świeckie zaangażowały się w głoszenie Ewangelii słowem i świadectwem życia, przepełniając otaczający ich świat wartościami chrześcijańskimi. Stąd też ów problem badawczy sformułowany w sposób ogólny ks. Sadlak uszczegółowił i przedstawił w formie trzech istotnych pytań: „Jak ludzie, którzy przyjęli chrzest w Kościele katolickim i nie są duchownymi oraz osobami konsekrowanymi, mają swoim postępowaniem i wartościami płynącymi z Objawienia Bożego i nauki Kościoła przepajać środowisko, w którym przyszło im żyć? W jaki sposób mają budować królestwo Boże, realizując swoje życie codzienne na płaszczyźnie kultury, gospodarki, działalności społeczno-politycznej i trudnej sztuki zabiegania o pokój tam, gdzie go najbardziej brakuje? Jakie wyzwania czekają dzisiejszych świeckich chrześcijan, należycie uformowanych przez Kościół w porządku doczesnym?” (s. 8). Dopiero tak panoramiczne podejście do zagadnienia ukazuje jego ważność i bogactwo, które niesie ze sobą podjęty temat. W celu właściwego przedstawienia wyżej zarysowanego problemu badawczego Autor dysertacji posłużył się metodą analizy tekstów źródłowych, interpretacji tekstu oraz metodą porównawczą. Zastosowanie wymienionych we wstępie pracy metod (s. 19) pozwoliło Doktorantowi na ukazanie zadań jakie stoją obecnie przed świeckimi katolikami zaangażowanymi w przekształcanie porządku doczesnego, jak również na wydobycie konkretnych wskazań dla podejmowanej przez nich działalności w omawianych obszarach.

Recenzowana dysertacja, będąca teoretycznym opracowaniem, zrealizowana została w oparciu o źródła zastane, do których zaliczone zostały: dokumenty Kościoła, dokumenty soborów, zwłaszcza Soboru Watykańskiego II, nauczanie papieży, dokumenty Stolicy Apostolskiej, Kościołów partykularnych oraz w oparciu o literaturę przedmiotową i pomocniczą. Taka paleta wskazanych źródeł świadczy o bogactwie i

znaczeniu podejmowanej problematyki. Dobrze się również stało, że Autor we wstępie pracy przywołał teologów, zarówno zagranicznych, jak i krajowych podejmujących tematykę katolików świeckich, jednak w tym kontekście wyraźnie nie pokazał, że brak jest jak dotąd w polskiej literaturze całościowego opracowania, dotyczącego prezentacji zadań katolików świeckich w porządku doczesnym.

2. Struktura i ocena merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Roberta Sadlaka składa się z tekstu liczącego 286 stron, w tym 32 stronicowej bibliografii (s. 254-286). Na korpus pracy składa się wstęp (s. 6-19), cztery rozdziały zatytułowane: podstawy teologiczne posłannictwa katolików świeckich w porządku spraw doczesnych (s. 20-79); rola katolików świeckich w tworzeniu i przekazywaniu kultury (s. 76-132); społeczno-polityczne zadania katolików świeckich (s. 133-179); udział świeckich katolików w życiu gospodarczym (s. 180-248) i zakończenie (s. 249-253). Praca zawiera ponadto stronę tytułową, spis treści (s. 2), wykaz skrótów (s. 3-5) i bibliografię (s. 254-286).

Należy dostrzec, że konstrukcja rozprawy podporządkowana została głównemu założeniu badawczemu, jakim stało się ukazanie zadań katolików świeckich w porządku doczesnym w świetle współczesnego nauczania Kościoła. Czy jednak zaproponowana przez Doktoranta konstrukcja pracy jest logiczna i czy poszczególne rozdziały i zawarte w nich paragrafy wyczerpują problem analizowany w rozprawie? oraz czy Autorowi dysertacji udało się w zaproponowanym układzie oddać wszystkie aspekty związane z realizacją aktualnych zadań katolików świeckich? Zatrzymując się przy zaproponowanej kompozycji pracy, składającej się z czterech rozdziałów, stwierdzam, że owa konstrukcja stanowi zwartą i logiczną całość. Autor bowiem wychodzi od zagadnień fundamentalnych dla omawianego tematu, aby w dalszej kolejności przejść i zaprezentować zagadnienia bardziej szczegółowe a więc przedstawić kolejne zadania i obszary, w których niezbędna jest obecność katolików świeckich. Na uwagę zasługuje podział pracy na paragrafy i zamieszczenie w każdym z rozdziałów traktujących o zadaniach katolików świeckich (od 2 do 4) paragrafu, dotyczącego trudności związanych z podejmowaną działalnością, co moim zdaniem jest dość istotne dla zainteresowanych prowadzoną działalnością a także i duszpasterzy towarzyszących katolikom świeckim. Stwierdzić trzeba, że w swej strukturze praca doktorska Księdza Sadlaka jest przejrzysta i precyzyjna (konkretna). Jej układ i kompozycja wyraźnie wynikają z nauczania soborowego Kościoła. Poszczególne rozdziały i zawarte w nich paragrafy mieszczą się w sformułowanym temacie, wyczerpują postawiony problem i są ułożone logicznie. Wyraźnie widać, że przy tak skonstruowanym planie Doktorant w sposób uporządkowany i czytelny mógł zaprezentować wyniki przeprowadzonych badań, koncentrując się na istotnych treściach i nadać w ten sposób powstałej pracy charakter cennego opracowania, mającego istotne znaczenie dla życia katolików świeckich i realizacji przez nich zleconej im przez Boga misji w porządku doczesnym. Jednak moim zdaniem ze względu na fakt, że obecnie bardzo często spotyka się u katolików świeckich z brakiem świadomości zaangażowania się w sprawy porządku doczesnego można by było zamieścić jeszcze rozdział bądź paragraf poświęcony formacji katolików świeckich do zadań w porządku doczesnym.

Omawiając strukturę dysertacji doktorskiej pragnę wskazać również na poprawność umieszczonego na samym początku wstępu, w którym zawarte zostały konieczne elementy, jak również na redakcję zakończenia, w którym przypomniane zostały główne tezy rozprawy i wnioski, wynikające z przeprowadzonych analiz. Zarówno wstęp, jak i zakończenie opracowane są w sposób poprawny i dość syntetyczny (zwłaszcza zakończenie), co świadczy o zdolności Autora do koncentrowania się na tym, co rzeczywiście jest istotne.

Merytorycznym osiągnięciem ks. mgr. lic. Roberta Sadlaka, będącym przy tym nowością rozprawy jest całościowe ukazanie zadań katolików świeckich w porządku doczesnym w świetle nauczania Kościoła. Postawiony we wstępie pracy problem badawczy został rozwarstwiony w kolejnych rozdziałach dysertacji. Widać wyraźnie, iż Autor czyni to z wyraźną konsekwencją, pragnąc dać odpowiedź na postawiony problem w poszczególnych warstwach tematycznych, ujętych w kolejnych rozdziałach.

Rozdział pierwszy dysertacji przedstawia podstawy teologiczne udziału laikatu w porządku spraw doczesnych. Autor wychodzi od ukazania roli sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, które stanowią podstawę dla życia chrześcijańskiego i apostołstwa. W paragrafie drugim wyjaśnia, że powołanie katolików świeckich do przemiany rzeczywistości ziemskiej ma swoje konotacje w Bosko-ludzkiej naturze Jezusa Chrystusa. Teandryczny wymiar chrześcijańskiej egzystencji zobowiązuje ochrzczonych do pogłębiania życia duchowego i permanentnej formacji oraz przynagla do angażowania się w sprawy ludzkie i światowe, jak kultura, polityka czy gospodarka. Skoro działalność katolików świeckich przebiega w porządku doczesnym dlatego Autor omówił także znaczenie odczytywania przez osoby wierzące znaków czasu.

Rozdział kolejny, drugi poświęcony został ukazaniu roli wierzących świeckich w tworzeniu i przekazywaniu kultury. Autor wyszedł od prezentacji aktywności katolików na polu nauki, następnie omówił znaczenie szeroko pojętej sztuki, która dla wspólnoty wierzących pozostaje ważną przestrzenią ewangelizacji świata i promocji chrześcijańskiej wizji prawdy, dobra i piękna. W dalszej części dyskursu skoncentrował się na przedstawieniu obecności katolików świeckich w środkach społecznego przekazu. W paragrafie czwartym omówione zostały trudności związane z zaangażowaniem świeckich w działania na rzecz kultury.

W rozdziale trzecim ukazano społeczno-polityczne zadania katolików świeckich. Katolicy mają nie tylko prawo, ale i obowiązek kształtowania życia społecznego. Kościół w swoim nauczaniu wskazuje na ich udział i zaangażowanie w politykę, która ma na uwadze troskę o dobro wspólne. Obecność świeckich w tym obszarze przyczynia się do przepajania świata światłem Ewangelii i podnoszenia standardów moralnych życia publicznego. Kolejnym ważnym zadaniem w omawianym obszarze jest budowanie pokoju, który w swej najgłębszej istocie jest Bożym darem, jak również działem poszczególnego człowieka. Dla chrześcijan propagowanie pokoju między ludźmi i całymi narodami ściśle łączy się z dziełem ewangelizacji. Pomimo, że działalność społeczno-polityczna katolików świeckich jest niezastąpiona i niesie ona błogosławione owoce, to jednak nie jest ona wolna od różnych trudności i zagrożeń, które omówione zostały przez Autora w części trzeciej niniejszego rozdziału.

Udział świeckich katolików w życiu gospodarczym stał się treścią rozdziału ostatniego pracy, w którym Doktorant w trzech kolejnych paragrafach omawia zadania jakie stoją przed świeckimi na polu techniki, przedsiębiorczości, ekonomii, przemysłu i rolnictwa a także wskazuje na troskę o szeroko rozumianą ekologię. W rozdziale tym wybrzmiewa bardzo wyraźnie prymat wartości duchowych nad zyskiem materialnym jak również mowa jest o trudnościach związanych z działalnością na polu gospodarczym (m.in. konsumpcjonizm, kapitalizm, występowanie utartych stereotypów, sekularyzacja, scentralizowany system biurokratyczny itd.).

Z uznaniem zatem należy przyjąć przedłożoną refleksję naukową ks. mgra lic. Roberta Sadlaka, który przeprowadził poprawną analizę współczesnego nauczania Kościoła dotyczącego, katolików świeckich w kontekście zadań, jakie zostają im powierzone w porządku doczesnym. Należy przy tym zauważyć, że w przygotowanie rozprawy Doktorant włożył wiele wysiłku a zgromadzony przez Niego materiał został dobrze i w sposób pogłębiony przeanalizowany. Jednocześnie zaznaczyć należy, że nie wszystkie części pracy charakteryzują się tym samym poziomem naukowym, ponieważ są części pracy i to w zdecydowanej większości bardzo dobre, jak i nieco słabsze np. paragraf o znakach czasu, w którym spotykamy się z zawiłościami stylistycznymi i brakiem przejrzystości.

3. Ocena formalna rozprawy

Od strony metodologicznej i formalnej praca jest poprawna i estetyczna. Autor zastosował w niej wymagania związane z pisaniem pracy doktorskiej. Rozprawa została napisana zwięzłym i komunikatywnym językiem. Należy podkreślić, że Autor posiadał umiejętność parafrazy przez co uniknął nadużywania cudzysłowów. Tekst został umiejętnie podzielony na akapity, dzięki czemu jego lektura nie męczy i ułatwia czytelnikowi jej recepcję. Czytając pracę nabywa się również pewności o opanowaniu przez Doktoranta wiedzy w ramach reprezentowanej przez niego dyscypliny. Rzecz, która bezsprzecznie zauważalna jest od pierwszych stron, jest naukowy i dojrzały styl pisania. Uwidacznia się on w spójnym i konstruktywnym formułowaniu myśli, doborze właściwych pojęć i fraz językowych oraz umiejętnym wyciąganiu konkluzji w trakcie wnioskowania. Autor nie wpadł przy tym w styl popularyzatorski, stanowiący niekiedy słabość opracowań naukowych.

Od strony edytorskiej praca odznacza się dużą starannością. Jednak trudno o dzieło doskonałe. Również w redakcji tegoż opracowania nie udało się uniknąć błędów i potknięć zarówno pod względem formalnym, jak i edytorskim, które zdecydowanie należy wyeliminować, mając zwłaszcza na uwadze wydanie rozprawy drukiem. Do najczęściej powtarzających się błędów zaliczyć trzeba błędy językowe, stylistyczne, interpunkcyjne i literowe. Dlatego wskażę tylko na niektóre ważne od strony warsztatowej w redakcji pracy naukowej.

Na stronach zawierających nazwy kolejnych części pracy stosowana jest niepotrzebnie numeracja stron np. s. 2 – Spis treści; s. 3 - Wykaz skrótów; s. 6 – Wstęp; s. 20 - Rozdział pierwszy itd. W wykazie skrótów zauważa się brak wyrównania tekstu do strony prawej zob. s. 3-5. W bibliografii oraz przypisach stosowana jest różna pisownia dat np. wygłoszonych homilii bądź przemówień (zob. przypis – 24 rozdział

pierwszy 8 stycznia 1989 r. a przypis 29 zapis 14 maj 1989 r.; przypis 32 – 18 listopad 1993 r.; 17 maja 1985 r. przypis 51 a zobacz pisownię dat w przypisie 67 pierwszego rozdziału 15.12.1993 r.).

Błędy literowe: np. s. 3 *Amoris laetitia* brak litery „a”; przypis 49 apostolat społeczny(„m”); pisownia z dużej litery zamiast z małej - Katolików świeckich – s. 21; w zdaniu drugim pierwszego akapitu na s. 33 brak litery „ą” – swoją (s. 33); zbędny przyimek „w” w zdaniu na s. 37 w trzecim akapicie (zobacz również s. 129 przypis 257 – „Bp Edwarda Dajczaka zauważa, że ...”).

Błędy interpunkcyjne np. s. 15 - brak przecinka przed wyrażeniami: „mających”, „podejmująca”; zobacz również s. 69 – przedostatnie na stronie zdanie czy też s. 70. Błędy stylistyczne s. 64 – ostatni akapit; s. 66 czy s. 70 – „Następną sprzecznością jest rozwój oświaty i poziomu kultury, a zwiększającą się liczbą analfabetów”. W pracy spotykamy również stosowanie nieprecyzyjnych określeń na opis prowadzonych badań – Autor używa np. wyrażenia – „rozważania” – s. 76 a przecież cały tekst zamieszczony w pracy ma charakter naukowy i trudno mówić o jakichkolwiek rozważaniach.

Ważną cechą każdej pracy naukowej jest jej źródłowość, dlatego należy zaznaczyć, że ks. mgr lic. Robert Sadlak zebrał pokaźną liczbę źródeł i opracowań. Zamieszczoną w pracy bibliografię podzielił na: źródła (dokumenty soborów, nauczanie papieży, dokumenty Stolicy Apostolskiej i dokumenty Kościołów partykularnych) oraz literaturę przedmiotu i pomocniczą. Taki podział jest jak najbardziej prawidłowy i zasadny. W pracy korzysta Doktorant także z literatury zagranicznej, co wydatnie podnosi wartość prowadzonego dyskursu.

W tym miejscu należy dopowiedzieć, że Doktorant wykonał znaczącą i uczciwą pracę, dotyczącą nie tylko odpowiedniego zestawu szeroko rozumianej bazy źródłowej i bibliograficznej ale także gruntownej analizy. O dobrej analizie świadczy bowiem faktyczne jej wykorzystanie w rozprawie. W recenzowanej pracy na podkreślenie zasługują także przypisy, które Autor stosuje poprawnie i konsekwentnie. O dokładności Księdza Doktoranta świadczy zamieszczanie przy pozycjach książkowych nazw wydawnictw, co wydatnie ułatwia czytelnikom dotarcie do cytowanych pozycji i wskazuje na ich rangę.

Wymienione przeze mnie w tej części recenzji uwagi w żaden sposób nie obniżają wartości merytorycznej pracy, która stanowi wartość samą w sobie i zasługuje na pozytywną ocenę.

4. Problemy do dyskusji na obronie publicznej

Ważna i aktualna problematyka podjęta w rozprawie skłania do dalszej dyskusji w celu rozwinięcia przynajmniej niektórych wątków. Dlatego proszę Doktoranta o ustosunkowanie się do następujących kwestii:

- 1) W zakończeniu pracy stwierdził Ksiądz Doktorant, że „Kościół usilnie wzywa świeckich członków do reewangelizacji spraw doczesnych” proszę wyjaśnić zatem jak ma wyglądać owa reewangelizacja i czy ona ma już miejsce?

- 2) Czy dostrzega Doktorant konieczność formacji osób świeckich? Jak według nauczania posoborowego a zwłaszcza papieża Franciszka ma przebiegać formacja katolików świeckich do zadań w porządku doczesnym?
- 3) Posługa teologów świeckich, historia posługi, kontekst i obszary posługiwania.

5. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Roberta Sadlaka wnosi znaczący wkład w rozwój refleksji teologicznej, dotyczącej podjętej problematyki. Autor wykazał się dojrzałością teologiczną oraz umiejętnością pracy naukowej w zakresie stawiania problemów badawczych, ich rozwiązywania poprzez krytyczną analizę źródeł i zdolnością syntezy. Na podstawie przedstawionych analiz wyprowadził uprawnione wnioski i wskazał na możliwości dalszego rozwoju badań w tym zakresie, zwłaszcza poprzez przeprowadzenie badań empirycznych, które pozwoliłyby zweryfikować percepcję nauczania Kościoła w obszarze porządku spraw doczesnych..

Dysertacja stanowi cenną pomoc dla teologów i duszpasterzy oraz dla katolików świeckich podejmujących realizację powierzonych im zadań w porządku doczesnym. Recenzowana praca spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim w odpowiednich przepisach państwowych i kościelnych, dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie ks. mgr. lic. Roberta Sadlaka do dalszych etapów przewodu doktorskiego celem nadania stopnia naukowego doktora.

ks. dr hab. Zbigniew Zaremski, prof. UMK

Toruń, 2017-03-20